

MUHAMMED V

(محمد)

Fas sultanı ve kralı
(1927-1953, 1955-1961).

10 Ağustos 1909'da Fas şehrinde doğdu. Fas'ta hüküm süren Alevî (Filâî) hânedanının on dokuzuncu sultanı Mevlây Yûsuf'un oğludur. Kendisine III. Muhammed denilmesi gerekirken Fas'ta hüküm süren Merînî ve Sa'dî hânedanlarında aynı adı taşıyan iki sultan daha bulunduğundan onlardan ayırt edilebilmesi için V. Muhammed olarak tanınmıştır. Mevlây Yûsuf, büyük oğlu İdrîs ile diğer oğlu Hasan'ı veli-aht ve halef tayin ettiğinden ileride sultanlığı zayıf bir ihtimal olan Muhammed çocukluğunu Miknâs ve Fas şehirlerindeki saraylarda gözetim altında geçirdi. Temmuz 1926'da babası ve ağabeyleriyle birlikte Fransız sömürge valisi Mareşal Lyautey eşliğinde Fransa seyahatine katıldı.

Mevlây Yûsuf'un âni ölümü üzerine Fransızlar genç ve tecrübesiz Muhammed'in tahta çıkmasını sağladılar (18 Kasım 1927). Henüz on sekiz yaşındaki Muhammed, ülkeyi himaye adı altında sömürgeleştiren Fransa'nın tahta geçirdiği ilk sultan oldu. Fransızlar, V. Muhammed'in sultanlığının ilk dönemlerinde ülkede işgale direnen güçleri bertaraf etmekte zorlanmadılar. 1936'da millî direniş köklü temellere dayanmakla birlikte ertesi yıl ayrılık baş gösterdi. Allâl el-Fâsî el-Hizbû'l-vatanî, Muhammed Hasan el-Vezzânî el-Hareketü'l-kavmiyye'yi kurarak sömürge idaresiyle mücadeleye giriştiler. Bu hareketler 18 Mart 1937 tarihinde yasaklandı; Vezzânî Sahrâ'ya, Allâl el-Fâsî de Gabon'a sürgüne gönderildi.

V. Muhammed, Fransa'nın 1934-1943 yılları arasında Fas'taki sömürge valisi Noguès ile dostluk kurdu. II. Dünya Savaşı esnasında müttefik ülkelerin Dârülbeyzâ'da (Kazablanka) düzenlediği konferans sırasında Amerika Birleşik Devletleri

V. Muhammed

Başkanı Franklin D. Roosevelt ile görüş-tü ve bu tarihten itibaren Amerikalılar nezdindeki diplomatik girişimlerini sürdürdü.

Fas'ın İspanya işgalindeki topraklarına sığınmış olan milliyetçiler büyük gruplar halinde Fransız işgalindeki topraklara göç ederek 1943'te Hizbû'l-istiklâl'i kurdular. Bağımsızlık taleplerini bir bildiriyle ortaya koyan parti, Fas'ın bağımsızlığının V. Muhammed'in sultanlığı döneminde gerçekleşmesini istiyordu. Sultanın bağımsızlık yönünde tavır sergilemesi üzerine yeni sömürge valisi Gabriel Puaux savaş durumu ilân etti. 1945 yılında Merakeş'i ziyaret eden sultanı halk coşkuyla karşıladı. Fransa aleyhine gösterilerin arttığı ve milliyetçilerin tutuklanıp Fas'tan uzaklaştırıldığı bu dönemde sultan ile Fransızlar arasındaki ilişkiler iyice gerginleşti.

Fransa'nın Almanya'ya karşı kazandığı zaferin ardından iktidara gelen Charles de Gaulle, V. Muhammed'i Paris'e davet ederek kendisine madalya verdi. 9 Nisan 1947 tarihinde uluslararası yönetimin elindeki Tanca şehrine gelen sultan burada yaptığı konuşmada üç parçaya bölünmüş olan Fas'ın millî birliğini sağlama, bağımsızlığını tanıtmaya ve Arap Birliği'ne girme konularını dile getirdi. Sömürge valisinin ılımlı tavrından rahatsız olan Fransa, onu görevden alıp yerine İtalya cephesinde zafer kazanan General Alphonse Juin'i tayin etti. 1950'de taleplerini bildirmek için Paris'e giden sultan, İslâm düşmanı olduğunu açıkça ifade eden Dışişleri Bakanı Georges Bidault tarafından tepkiyle karşılandı.

1951 yılında Fas'taki dört büyük parti (İstiklâl Partisi, Bağımsızlık için Demokrasi Partisi, Millî İslah Partisi ve Fas Birlik Partisi) Fas Millî Cephesi'ni kurdu. İki yıl sonra Fransız ordu birliklerince sarayı kuşatılan ve tahtını terketmesi istenen V. Muhammed ailesiyle birlikte önce Korsika'ya götürüldü (20 Ağustos 1953), ardından Madagaskar'a sürgün edildi (Ocak 1954). Hânedan mensuplarından yetmiş üç yaşındaki Muhammed b. Arafe tahta geçirildi (21 Ağustos 1954) ve yeni sultana karşı çıkanlardan 20.000 kişi tutuklandı. İspanya yeni sultanı kabul etmediğini bildirdi. Kendisine düzenlenen iki suikast girişiminden kurtulan Muhammed b. Arafe saraydan çıkamaz hale gelince itibarını büsbütün kaybetti. Cuma hutbelerinde devrik sultanın adı zikredilmeye devam edildi.

Olayları yatıştırmak için V. Muhammed'in ülkeye dönmesinden başka çare

kalmadığını gören Fransa, Muhammed b. Arafe'yi tahttan feragat ettirerek Tanca'ya gönderdi (30 Ekim 1955). 16 Kasım 1955'te V. Muhammed'in ülkeye dönüp tekrar tahta oturmasına izin verildi. 2 Mart 1956'da bağımsızlık anlaşması imzalandı ve Fas'ın bağımsızlığı birçok ülke tarafından tanındı. Yetmiş altı üyeli bir yasama meclisi kurdu ve başbakanlığa Ahmed Bilâ Ferîc'i tayin etti. 1957 yılında Fas sultanlığına krallığa dönüştüren V. Muhammed melik (kral) unvanını aldı ve ölümünden sonra yerine geçmek üzere oğlu Hasan'ı veli-aht ilân etti. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri'ne resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Kral 1960'ta başbakanlık görevini kendi üzerine aldı, başbakan yardımcılığına da oğlu Hasan'ı getirdi. Aynı yıl Kazablanka'da ilk defa bir Afrika kongresi toplanmasına öncülük etti. V. Muhammed 26 Şubat 1961 tarihinde Rabat'ta vefat edince yerine oğlu Hasan (II. Hasan) geçti. V. Muhammed'in çocukluk yıllarını geçirdiği Miknâs'ta 1982 yılında onun adına bir üniversite kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Lacouture, *Cinq hommes et la France*, Paris 1961, s. 181-263; Türkçeye Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1975, s. 169, 172-178; Ch. A. Julien, "Muhammed V (1910-1961): Un roi consacré par son peuple", *Les Africains* (ed. Ch. A. Julien v.dğr.), Paris 1978, X, 211-239; Celâl Yahyâ, *el-Magribü'l-kebir*, Beyrut 1981, IV, 264; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 385, 389-393; J.-P. Lozato-Giotart, *Le Maroc*, Paris 1991, s. 32-36; J. Ganiage, *Histoire contemporaine du Maghreb*, Paris 1994, s. 540-544; Abdullah Kennûn, "Muhammedü'l-Hâmis", *Mevsû'atü meşâhîri ricâli'l-Magrib*, Kahire 1414/1994, V, 5-22; J. Benoist-Méchin, *Histoire des Alaouites: 1268-1971*, Paris 1994, s. 105-109, 130, 139; Thomas K. Park, *Historical Dictionary of Morocco*, Lanham 1996, s. 122; R. Santucci, "Muhammad [V] b. Yûsuf", *EP* (Fr.), VII, 416-419; "Muhammedü'l-Hâmis", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyyetü'l-'âlemiyye*, Riyad 1419/1999, XXII, 368.

▲ AHMET KAVAS

MUHAMMED ABDUH

(محمد عبدو)

Muhammed Abduh b. Hasen Hayrillâh
et-Türkmânî el-Mısrî
(1849-1905)Mısrî İslâm düşünürü,
yenilik hareketinin öncülerinden.

1265'te (1849) Mısır'ın Buhayre'ye (Bahîre) bağlı Mahalletünnasr köyünde doğdu. Tanta civarına yerleşmiş Türkmen göçmenlerinden olan ailesi Mehmed Ali